Каріна БОРОДЮХ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: karinaborodiukh@gmail.com

Науковий керівник:
Ярослава КОДЛЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
Імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний вектор трансформації початкової ланки освіти у світлі концепції «Нова українська школа» визначає особливу пріоритетність проблеми розвитку читацької діяльності молодших школярів, яка виступає фундаментальною запорукою їхнього успішного пізнавального поступу та особистісного зростання [2]. У нинішніх освітніх реаліях читання сприймається не просто як технічна навичка декодування графічних знаків, а як багатоскладовий пізнавально-комунікативний процес. Якщо школяр на початковому етапі навчання не засвоїть алгоритми вдумливого, усвідомленого та аналітичного опрацювання тексту, надалі він неминуче матиме труднощі під час засвоєння навчального матеріалу з різних дисциплін [6, с. 12].

Опрацювання праць провідних українських дослідників (М. Вашуленка [1], Т. Качак [3], В. Мартиненко [4], О. Савченко [6] та ін.) засвідчує, що читацьку діяльність варто розглядати як багатовимірний психолого-педагогічний феномен. Зазначена діяльність охоплює внутрішню мотивацію до спілкування з книгою, здатність смислового сприйняття, аналітичної інтерпретації, емоційного проживання, критичного оцінювання змісту та формування власних особистісних смислів [4, с. 28].

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та дослідно-експериментальній апробації методичної системи й дидактичних умов, які

забезпечують активізацію читацької діяльності здобувачів початкової освіти в процесі мовно-літературного навчання [3, с. 45].

У межах наукового пошуку було визначено та систематизовано чотири ключові дидактичні умови, що зумовлюють успішність цього процесу.

Перша дидактична умова орієнтована на забезпечення повної відповідності змістових акцентів, форм і методичних прийомів опрацювання тексту внутрішній природі та віковим можливостям читацької діяльності молодших школярів [6, с. 87]. Вона знаходить своє втілення через урахування психофізіологічних особливостей сприйняття дітьми художньої й науково-популярної літератури, а також через поступове переведення навички від читання вголос до систематизованого читання мовчки [1, с. 115].

Друга дидактична умова передбачає побудову навчального процесу з української мови та читання на основі активного залучення інтерактивних моделей навчання [5, с. 24]. Такий підхід дає змогу змінити традиційну пасивно-пасивну позицію учня на активну суб’єктну роль, де школяр стає повноцінним учасником діалогу з текстовим матеріалом, автором, педагогом та однокласниками.

Третя дидактична умова полягає в реалізації міжпредметного потенціалу читацької діяльності за рахунок інтеграції змісту різних освітніх галузей [2]. Це забезпечує розвиток міжпредметної читацької компетентності, адже універсальні вміння аналізувати інформацію дитина застосовує під час вивчення математики, природничого курсу («Я досліджую світ») та інформатики.

Четверта дидактична умова вимагає системного впровадження компетентнісно орієнтованого завдання у структуру навчальних занять [4, с. 56]. Опрацювання таких завдань спонукає дітей застосовувати видобуту з тексту інформацію для розв’язання життєво-практичних ситуацій, пізнавальних задач і створення власних усних чи письмових висловлювань.

З метою реалізації зазначених умов у ході формувального етапу експерименту було розроблено та реалізовано комплексну методику. Структурно формувальна робота охоплювала такі методичні блоки:

1. **Інтерактивні та кооперативні технології:** опрацювання сюжетних ліній за допомогою прийому «Два – чотири – всі разом»; висвітлення

морально-етичних колізій і виборів персонажів через інтерактив «Займи позицію»; застосування «Мікрофона» для експрес-висловлення первинних емоцій; інсценізація та драматизація окремих епізодів, що сприяло глибшому розумінню мотивації героїв та формуванню емпатії [5, с. 42].

2. **Інструментарій розвитку критичного мислення (за трифазною структурою «виклик – осмислення – рефлексія»):**

- *На етапі виклику* використовувалися «Мозковий штурм», вправа «Правильні чи неправильні твердження», опрацювання опорних слів, епіграфа та структурування знань за допомогою таблиці «Відомо – хочу дізнатися – дізнався» [5, с. 60];
- *На етапі осмислення* застосовувалося комбіноване «Читання із зупинками», систематизація думок за системою INSERT, аналіз структурних елементів підручника, розбір термінології та прийом «Оживи зображення» для порівняння текстової інформації з візуальними образами [3, с. 88];
- *На етапі рефлексії* школярі залучалися до написання «Послань по колу», конструювання сенканів для підсумування характеристик персонажів та створення причинно-наслідкової «Діаграми Ісікави» («fishbone»).

3. **Адаптовані елементи технології «Щоденні 5»:** регулярне впровадження видів діяльності «Читання для себе» (із нотатками у читацькому щоденнику), «Письмо для себе», «Читання для когось» (робота в парах), «Робота зі словами» (наповнення словникової стіни) та «Слухання» (аудіосприймання художніх творів).

Перевірка ефективності розробленої методичної системи проводилася на базі ЗЗСО «Тернопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 16 імені Володимира Левицького» [3, с. 91]. Дослідженням було охоплено 53 учні третіх класів: 26 осіб склали експериментальний клас (ЕК), а 27 осіб – контрольний (КК) [3, с. 92].

Діагностика рівнів сформованості читацької діяльності здійснювалася за трьома основними критеріями: когнітивним (знання з літературознавства, глибина розуміння текстової структури та змісту), емоційно-ціннісним (здатність до емоційного відгуку, естетична й моральна оцінка прочитаного) та операційним (практичні навички аналізу, інтерпретації інформації та конструювання власних суджень) [4, с. 72].

Первинна діагностика на констатувальному етапі засвідчила приблизно однаковий вихідний стан сформованості досліджуваного

утворення в обох групах. Зокрема, у контрольному класі високий рівень виявлено у 15,0 % учнів, достатній – у 22,0 %, середній – у 33,0 %, а низький – у 30,0 % дітей. В експериментальному класі високі показники мали 12 % школярів, достатні – 23,0 %, середні – 35,0 %, а низькі – 31,0 % [3, с. 101]. Домінування середнього та низького рівнів підтвердило недостатню ефективність класичних підходів до опрацювання тексті під час уроків та підкреслило необхідність впровадження спеціальних дидактичних умов.

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено підсумковий контрольний зріз, результати якого засвідчили виражену позитивну динаміку в ЕК порівняно з КК. Упевнене зростання зафіксовано в експериментальному класі: кількість учнів із високим рівнем зросла на 22,6 % і становила 34,6 % [3, с. 103]. Частка школярів із достатнім рівнем збільшилася на 19,3 %, досягши 42,3%. Водночас показники середнього рівня знизилися до 19,2 %, а низького – суттєво скоротилися з 31 % до 3,9 % [3, с. 104].

У контрольному класі, де освітній процес проходив за традиційною програмою, зрушення виявилися незначними: високий рівень зафіксовано у 18,5 % учнів (зростання на 3,5 %), достатній – у 25,9 % (зростання на 3,9 %), середній – 37,0 %, а низький рівень знизився лише до 18,5 % [3, с. 104].

Отже, підсумкові дані дослідження доводять, що читацька діяльність є складним утворенням, формування якого вимагає відходу від механічного переказу. Практичне втілення обґрунтованих дидактичних умов, системне застосування інтерактивних технологій, інструментів критичного мислення та компетентнісно орієнтованих завдань забезпечує якісний перехід молодших школярів від репродуктивного зчитання знаків до усвідомленого, аналітичного, емоційно відчутого й креативного опрацювання тексту, що виступає фундаментальною основою їхньої читацької компетентності.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

2. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti (дата звернення: 02.10.2026).

3. Качак Т. Б. Таємниці дитячої книги: читання, аналіз, інтерпретація : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 180 с.

4. Мартиненко В. О. Формування читацької компетентності молодших школярів : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2015. 128 с.

5. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2014. 95 с.

6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.